

*Marcin Dziwisz**Agnieszka Potyrańska*

Opuszczenie jako technika stosowana w przekładzie audiowizualnym

Wraz z narodzinami kina dźwiękowego w latach 30. XX zrodziło się zapotrzebowanie na tłumaczenie filmów. O ile filmy nieme były uniwersalne, o tyle dialogi wypowiedziane w konkretnym języku okazały się barierą dla użytkowników innych języków. Jak pisze Teresa Tomasziewicz:

Na początku duże studia filmowe francuskie, niemieckie czy włoskie starały się rozwijać problem transferu językowego poprzez kręcenie kilku wersji językowych tego samego filmu. [...] Szybko okazało się jednak, że była to metoda zbyt kosztowna. Przystąpiono zatem do tłumaczenia wersji oryginalnej¹.

Wszystko to przyczyniło się do szybkiego rozwoju dziedziny tłumaczeń audiowizualnych.

Переводя аудиовизуальные тексты, переводчик делает нечто, идущее кардинально вразрез с его привычным опытом ограниченного только рамками языка семантического перекодирования смыслов. Опыт показывает, что больше всего переводчиков классической школы смущает именно присутствие в процессе аудиовизуального перевода неких ограничений, выходящих за пределы языка, и относящихся к построению, структуре и синтаксису визуального ряда произведений².

Wśród rodzajów tłumaczeń audiowizualnych możemy wyróżnić napisy, dubbing oraz *voice over*, czyli głos lektora podkładany pod oryginalną ścieżkę dźwiękową filmu.

Istnieją trzy podstawowe sposoby tłumaczenia filmu – z których każdy ma pewne wady i zalety [...] Pierwsza metoda to dubbing, czyli zastępowanie oryginalnych dialogów ich wersjami nagranyymi w innym języku. [...] Druga metoda polega na dołączaniu do filmu przekładu w formie napisów w dolnej części ekranu, po angielsku zwanych subtitles.

¹ T. Tomasziewicz, *Przekład audiowizualny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 104.

² А.В. Козуляев, *Аудиовизуальный полисемантический перевод как особая форма переводческой деятельности и особенности обучения данному виду перевода*, „Царско-сельские чтения” 2013, № XVII, с. 374.

[...] W Polsce i kilku innych krajach bloku komunistycznego przyjęła się trzecia metoda przekładu: film z lektorem, czyli coś pośredniego między prymitywną odmianą dubbingu a tłumaczeniem symultanicznym, zwanego potocznie „szeptanką”, a po angielsku voice-over³.

W naszych badaniach skupiamy się na tłumaczeniu za pomocą napisów, dlatego nie będziemy omawiać pozostałych rodzajów. Jednym z ograniczeń, jakie nakłada na tłumacza tłumaczenie za pomocą napisów, jest ich długość oraz czas wyświetlania: napisy nie powinny przekraczać 36–38 znaków, tekst powinien wyświetlać się na ekranie w jednej lub dwóch liniach, zaś czas wyświetlania napisów to minimum 1 sekunda, a maksimum 7 sekund.

Tak zdefiniowana czytelność jest tożsama ze zwiezłością, wynikającą tyleż z przymusu wciskania słowa mówionego w ciasne ramy tekstu pisanego, co z dążenia do jak najmniejszego rozpraszania uwagi odbiorcy⁴.

Co więcej, napisy powinny być umiejscowione u dołu ekranu i mieć odpowiednią czcionkę. Cały szereg ograniczeń technicznych wymusza na tłumacza stosowanie określonych zabiegów i strategii, które pozwolą dostosować tekst pod tymi względami. Jak zauważa Tomaszewicz:

Podstawowym problemem tego typu przekładu jest fakt, że szybkość czytania przeciętnego widza jest mniejsza niż szybkość percepcji dźwięku. Jednocześnie względy techniczne i estetyczne nie pozwalają na zakrycie połowy ekranu podpisami, ponieważ przeszkadzałoby to w odbiorze obrazu. W konsekwencji tekst dialogów oryginału musi zostać skrócony, co zakłada kondensację tekstu⁵.

Jednym ze sposobów takiej kondensacji tekstu jest opuszczenie. Jest to niewątpliwie zmiana, która zachodzi w procesie tłumaczenia. Leonid Barchudarov pisze:

Устранение семантически избыточных элементов исходного текста дает переводчику возможность осуществлять то, что называется „компрессией текста”, т.е. сокращение его общего объема. Это нередко оказывается необходимым в силу того, что в ходе процесса перевода многочисленные добавления и объяснительные фразы, вводимые переводчиком для большей ясности (часто по прагматическим соображениям), грозят тексту перевода чрезмерным „разбуханием”⁶.

Jak podaje *Tezaurus terminologii translatorycznej*: „opuszczenie – to technika tłumaczeniowa polegająca na zmniejszeniu redundancji tekstu wyjściowego”⁷.

Teoretycy przekładu mówią o zmianach obligatoryjnych, wynikających przede wszystkim z różnic w systemie języka oryginału i języka przekładu oraz o zmianach

³ A. Belczyk, *Tłumaczenie filmów*, Wydawnictwo Dla szkoły, Wilkowice 2007, s. 7–9.

⁴ Tamże, s. 11.

⁵ T. Tomaszewicz, *Przekład audiowizualny...*, s. 112.

⁶ Л.С. Бархударов, *Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода)*, Международные отношения, Москва 1975, s. 230.

⁷ *Tezaurus terminologii translatorycznej*, red. J. Lukszyn, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998, s. 218.

fakultatywnych, będących rezultatem decyzji podjętej przez tłumacza. Często zdarza się, że w tekstach brakuje całych fragmentów, a nie stosuje się żadnych środków, które mogłyby zrekompensować te opuszczenia. Taka sytuacja prowadzi do znikania wielu różnych elementów tłumaczenia, co wiąże się z istotnymi stratami na poziomie poznawczym, pragmatycznym oraz funkcjonalno-estetycznym przekładanego tekstu. W sytuacji, gdy nie wszystkie pominięcia można przypisać ograniczeniom związanym z objętością tekstu, z pewnością warto zastanowić się nad statusem takiego tekstu jako przekładu oraz nad rolą tłumacza jako tzw. drugiego autora, który dąży do dominacji nad oryginalnym tekstem. Z poruszaną kwestią ściśle związane jest zagadnienie błędów w tłumaczeniu. Zgodnie z dotychczasowymi ustaleniami teoretyków przekładu, za błąd tłumaczeniowy uważa się wszelkie nieuzasadnione pominięcia elementów, które obniżają poziom ekwiwalencji w tłumaczeniu⁸.

Zgodnie z ustaleniami Arkadiusza Belczyka, podczas tłumaczenia filmów za pomocą napisów najczęściej stosowane są poniższe strategie:

- pomijanie (powtórzenia, wykrzykniki, formy wołaczowe, zwroty retoryczne i pytania rozłączne, wypowiedzi urwane itd.),
- uproszczenia i przesunięcia semantyczne (określenia synonimiczne, wprowadzenia, informacje mało istotne w danym kontekście itd.),
- uproszczenia składni i semantyki (łączenie zdań, likwidowanie zdań podrzędnych, zmiana mowy niezależnej na zależną itd.),
- odwołania do treści filmu⁹.

W niniejszym artykule skupimy się na opuszczeniach. W naszym rozumieniu, opuszczenie to pominięcie w przekładzie każdego fragmentu tekstu wyjściowego. Jak postaramy się wykazać w dalszej części badań, decyzja taka powoduje różnice w kreowaniu obrazu sytuacji w świadomości odbiorcy oryginału i przekładu. Przytoczymy przykłady z następujących seriali: *Анна Герман. Тайна белого ангела* – pol. *Anna German. Tajemnica białego anioła* (2012), reż. Aleksandr Timienko, Waldemar Krzystek (tłumaczenie z polskiego na rosyjski i odwrotnie) oraz *Эпидемия* (2019), reż. Paweł Kostomarov (tłumaczenie z rosyjskiego na polski).

W serialu *Anna German* mamy do czynienia z opuszczeniami różnych fragmentów dialogów, a niekiedy nawet całych replik. Zaczniemy od tłumaczenia z rosyjskiego na polski. Pierwszy przykład:

Oryginał rosyjski	Przekład na polski
– А его машина – фырр-фырр – и повезла.	– <i>Samochód go zabrał i odjechał.</i>

00:48:15 – 00:48:17

Tłumacz zdecydował się na opuszczenie wyrazu dźwiękonaśladowczego. Warto nadmienić, że słowa te wypowiada małeńka Anna, a jak wiadomo, dzieci najczęściej posługują się leksyką, która ma prostą strukturę fonetyczną. Nieprzekazanie tej części wypowiedzi nie powoduje zaburzenia rozumienia omawianego fragmentu

⁸ Por.: A. Bogusławski, *Uwagi o przekładzie i jego wartościowaniu*, „Przegląd Humanistyczny” 1978, nr 2, s. 51; A. Pisarska, T. Tomaszewicz, *Współczesne tendencje przekładowe*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 1998, s. 157–168.

⁹ A. Belczyk, *Tłumaczenie filmów...*, s. 17–27.

czy też zmiany znaczenia wypowiedzi, jednak niewątpliwie zubaża przekazywany komunikat.

Podobną sytuację ilustruje następny przykład:

Oryginał rosyjski	Przekład na polski
– <i>Но я ведь могу быть и злым!</i> – <i>Ха-ха-ха!</i>	– <i>Potrafię też być zły.</i> – Brak tłumaczenia.

0:44:56 – 0:45:22

Znaczenie jest oczywiste, widz ma przed oczyma daną scenę, słyszy reakcję rozmówcy, opuszczenie nie zubaża więc przekazu. Co więcej, brzmienie danego wyrazu dźwiękonaśladowczego jest takie samo w języku rosyjskim, jak i polskim.

Kolejny przykład ilustruje opuszczenie tłumaczenia elementu pochodzącego z języka trzeciego:

Oryginał rosyjski	Przekład na polski
– Сеньорита , я так счастлив! Я так рад познакомиться с вами!	– <i>Co za szczęście, że mogę Panią poznać osobiście!</i>

00:21:40 – 00:21:45

Pominięte słowo pochodzi z języka hiszpańskiego i oznacza niezamężną kobietę. Opuszczenie zapożyczenia zubaża oryginał, pozbawia widza istotnej informacji na temat rozmówcy Anny. Co więcej, sposób segmentacji oryginału w procesie tłumaczenia może budzić kontrowersje. Tłumacz ponosi odpowiedzialność za to, co zostanie uwzględnione w polskiej wersji językowej, a co zostanie usunięte z oryginału, uznane za zbędne lub drugorzędne, z czym polski odbiorca nie musi się zapoznawać. Każdorazowo jest to jednak decyzja oparta na subiektywnej ocenie tłumacza, który w danej sytuacji stara się przekazać jak najwięcej informacji, jednocześnie dbając o oszczędność środków językowych. W przypadku konkretnego typu tekstu – napisów filmowych – dąży również do nadania treści formy atrakcyjnej dla odbiorcy.

Oryginał rosyjski	Przekład na polski
– Сеньорита Анна! Расскажите, как ваша мать тайно вывезла вас из Советского Союза? – Какие песни вы пели на площадях? – Ваш первый любовник – Шарль Азнавур? – Что об этом думает Эдит Пиаф?	– Brak tłumaczenia

00:05:38 – 00:05:51

Powyższe pytania padają z ust reporterów, którzy chcą jak najwięcej dowiedzieć się o życiu Anny. Scena jest bardzo dynamiczna, wiele dzieje się na ekranie, reporterzy przekrzykują się wzajemnie. Być może z tego właśnie powodu tłumacz postanowił nie tłumaczyć ich pytań. Wydaje się jednakże, że są to dość ważne pytania, zadawane w konkretnym celu, a fakt ich opuszczenia w przekładzie powoduje, że widz pozbawiony zostaje informacji o tym, co interesuje opinię publiczną. Tłumacz

przekazuje istotne, jego zdaniem, informacje, w kontekście wybranej dominującej cechy przekładu oraz potencjalnego odbiorcy. Ponieważ są to subiektywne oceny jednego tłumacza, mogą one nie pokrywać się z opiniami krytyków, innych tłumaczy czy jakichkolwiek innych bilingwalnych odbiorców, którzy zapoznają się z oryginałem i jego tłumaczeniem.

Oryginał rosyjski	Przekład na polski
– Я прошу тебя! Я умоляю!	– Brak tłumaczenia. <i>Благам Cię.</i>

00:28:54 – 00:28:57

W powyższym fragmencie rozmowy brak tłumaczenia pierwszej części wypowiedzi powoduje złagodzenie jej wydźwięku: w oryginale mamy do czynienia z podwójną prośbą, która przechodzi w błagalny ton. W przekładzie zaś nasilenie tej prośby zostaje zmniejszone.

Oryginał rosyjski	Przekład na polski
– Анна! Аннушка... Что с тобой? Анна!	– Brak tłumaczenia. <i>Co Ci jest?</i>

00:39:03 – 00:39:07

W kolejnym przykładzie tłumacz zdecydował się na opuszczenie imienia własnego. O ile brzmienie imienia w formie podstawowej – Anna – w języku rosyjskim i polskim jest takie samo, o tyle już zdrobnienia przybierają inną postać i rosyjskie „Аннушка” nie znalazło swego odpowiednika w polskim przekładzie.

Podobny przykład odnajdujemy w poniższym dialogu:

Oryginał rosyjski	Przekład na polski
– Здравствуйте! Анечка!	– Witaj!
– Привет, дорогая! Привет!	– Cześć!

00:07:33 – 00:07:37

Oprócz opuszczenia bezpośredniego zwrotu za pomocą zdrobnienia imienia bohaterki mamy do czynienia z opuszczeniem słowa wyrażającego przyjacielskie relacje między kobietami: „дорогая”. Tłumacz nie powtórzył także słowa „cześć”, które w oryginale występuje dwukrotnie i ma na celu podkreślenie bliskich stosunków między spotykającymi się osobami oraz podkreśla fakt, że nie widziały się one już dawno. Na etapie operacji przekładowych całość podlega hierarchizacji, co oznacza wyodrębnienie cech kluczowych oraz tych, które mogą być podporządkowane innym lub całkowicie pominięte. To zjawisko wynika z samej natury tłumaczenia oraz z faktu, że ekwiwalencja między oryginałem a przekładem nigdy nie jest absolutna i zawsze wiąże się z pewnymi stratami, które mogą być spowodowane różnicami językowymi i kulturowymi. Andrzej Bogusławski słusznie podkreśla znaczenie kolejności przekazywania istotnych i mniej ważnych elementów oryginału, co jest oczywiste, ale niezwykle istotne¹⁰.

¹⁰ A. Bogusławski, *Uwagi o przekładzie...*, s. 48.

Kolejne opuszczenie dotyczy bezpośredniego zwrotu do Boga w sytuacjach, które wywołują zdziwienie, zaniepokojenie lub strach:

Oryginał rosyjski	Przekład na polski
– <i>Господи, что это?</i> – <i>Всё нормально, сейчас пройдет!</i>	– Brak tłumaczenia. – <i>Wszystko w porządku. Zaraz mi przejdzie.</i>

00:13:23 – 00:13:28

Oryginał rosyjski	Przekład na polski
– <i>О, Господи! Что произошло?</i> – <i>Вызови скорую. Быстрее, быстрее, она потеряла сознание.</i> – <i>Господи, что случилось? Нужно побыстрее вызвать врача.</i>	– Brak tłumaczenia. – Brak tłumaczenia. – Brak tłumaczenia.

00:37:34 – 00:37:54

W ostatnim przykładzie widzimy, że ponownie pominięte zostały całe repliki dialogu. Być może tłumacz uznał, że dla widza wystarczającym źródłem informacji będą sceny, które widzi na ekranie: zaniepokojeni stanem zdrowia piosenkarki uczestnicy koncertu, zamieszanie z powodu jej utraty przytomności. Naturalnym wydaje się wezwanie pogotowia w tej sytuacji.

Całkowicie nieuzasadnione wydaje się opuszczenie całego fragmentu dialogu, który w serialu wypowiediany jest w języku polskim:

Oryginał polski	Przekład na rosyjski
– <i>Ty chyba zwariowałaś!</i> – <i>Jeszcze mi podziękujesz.</i> – <i>Ale ja nie dam rady.</i>	– Brak tłumaczenia. – Brak tłumaczenia. – Brak tłumaczenia.

00:39:38 – 00:39:57

Scena, w której toczy się powyższy dialog, jest bardzo dynamiczna, wydarzenia rozgrywają się bardzo szybko. Ania wraz z przyjaciółką spieszy się na casting do grupy teatralnej. Młoda piosenkarka niemal wpada w panikę i chce zrezygnować z udziału, jednak przyjaciółce udaje się ją przekonać. Brak tłumaczenia na język rosyjski pozbawia widza świadomości, jak wielkim wydarzeniem w życiu Anny był ten casting, od którego zaczęła się jej przygoda ze śpiewem i może wpływać na nieco inny odbiór tej postaci.

Kolejny przykład:

Oryginał polski	Przekład na rosyjski
– <i>Jeszcze słowo, a dostaniesz w gębę!</i>	– Brak tłumaczenia.

00:27:01 – 00:27:03

Tłumacz całkowicie pomija informację, którą niesie ze sobą oryginał. Sytuacja ma miejsce na dworcu, gdy Anna szuka swojego ojca. Spotyka mężczyznę, Polaka, oficera Wojska Polskiego, którego bierze za swojego ojca. Słowa Germana są odpowiedzią na słowa rosyjskiego żołnierza, który nie zna języka polskiego. Niestety

w tym przypadku tłumacz postanowił pozostawić w nieświadomości także nie-polskojęzycznego widza. Brak tłumaczenia tej repliki pozbawia wypowiedź jej charakteru, nasycenia emocjonalnego i wydźwięku. Sieć skojarzeń, które mogłyby się pojawić u odbiorcy oryginału, z pewnością ulegnie modyfikacji, gdy tekst dotrze do niego w wersji znacznie skróconej, pozbawionej wielu elementów realioznawczych i kulturowych. Często zmienia się także funkcjonalno-estetyczny wymiar tłumaczonych tekstów, a w niektórych przypadkach styl autora oryginału może zostać osłabiony.

Tłumacz zdecydował się na kolejne opuszczenie repliki prawdopodobnie ze względu na fakt, że widz ma przed oczyma osoby wypowiadające te słowa, potwierdzające ich obecność:

Oryginał polski	Przekład na rosyjski
– Gdzie Afrykanki?	– Где Африканки?
– My tutaj, tutaj. Jesteśmy.	– Отсутствие перевода

00:38:36 – 00:38:42

Kolejny przykład, gdzie repliki dialogu zostały całkowicie pominięte w przekładzie:

Oryginał polski	Przekład na rosyjski
– Tata, jestem już teraz dorosły?	– Brak tłumaczenia.
– Tak.	– Brak tłumaczenia.

00:05:10 – 00:05:14

Powyższy dialog toczy się, gdy na ekranie pokazana jest scena świętowania 4 urodzin (na torcie palą się 4 świece) syna Ani, Zbyszka. Chłopiec pyta ojca, czy już jest dorosłym chłopcem. Ojciec potwierdza. W przekładzie nie ma tej informacji, w związku z czym utracony zostaje odcień żartu czy też nuty ironii.

Przedstawiliśmy fragmenty tłumaczeń scen z serialu, w których tłumacz zastosował opuszczenie. Była to jego subiektywna decyzja, które fragmenty są mniej ważne i ich brak nie wpłynie na właściwe zrozumienie sensu wypowiedzi. Pominięte zostały bezpośrednie zwroty do rozmówcy, imiona i ich zdrobnienia, zwroty do Boga, wtrącenia z innych języków. Należy stwierdzić, że opuszczenia te doprowadziły do zubożenia tekstu przekładu, w wielu przypadkach zatarły wydźwięk emocjonalny.

Przejdźmy teraz do przykładów zaczerpniętych z serialu *Эпидемия*. Porównamy rosyjski oryginał z polskim przekładem i postaramy się wyjaśnić decyzje translatorskie tłumacza.

Oryginał rosyjski:	Przekład na polski:
[Антон] Мам, папа не виноват. Я так хотел, честное слово.	[Anton] To nie wina taty. Sam chciałem.
[Ирина] Да, папа у нас никогда ни в чём не виноват.	[Irina] Jak zwykle.

Эпидемия odcinek 1: 00:04:05 – 00:04:11

W powyższym przykładzie możemy zauważyć kilka opuszczeń. Pierwsze: pominięcie zwrotu „мам” występującego w wołaczu, w formie potocznej, skróconej (zamiast „мама”), który można przetłumaczyć jako „mamo”. Ponadto zwrot „честное слово” w wypowiedzi Antona nie występuje w przekładzie. Ma on na celu wzmocnienie przekazu, podkreślenie szczerości wypowiedzi, czego odpowiednikiem jest „słowo honoru”. Odpowiedź Iriny jest bardziej lakoniczna w polskim przekładzie, podczas gdy mogłaby brzmieć np. „Tak, to nigdy nie jest wina ojca”. Wówczas wydźwięk emocjonalny byłby bliższy oryginałowi.

Oryginał rosyjski:	Przekład na polski:
<i>Короче, в стране пиздец. Хабаровска почти нет. Морги Ростова переполнены. В стране закрыты все аэропорты</i>	<i>Mamy przesrane. Chabarowska już prawie nie ma. Rostowskie kostrnice są przepełnione. Brak tłumaczenia</i>

Эпидемия odcinek 1: 00:30:35 – 00:30:42

Powyższa wypowiedź pochodzi ze sceny, w której widzimy zaniepokojonego blogera, szybko i chaotycznie opowiadającego o sytuacji spowodowanej przez wirusa. Opuszczone zostało całe zdanie, które nie stanowi żadnego problemu dla tłumacza: „Wszystkie lotniska w kraju są zamknięte”. Prawdopodobnie autor przekładu zrezygnował z umieszczenia go z powodu ograniczeń technicznych związanych z szybkością czytania napisów oraz z limitem znaków/linii w danej scenie. Niemniej jednak spowodowało to usunięcie istotnej informacji.

Oryginał rosyjski:	Przekład na polski:
<i>Посмотрите, у него здоровые глаза.</i>	<i>Ma zdrowe oczy.</i>

Эпидемия odcinek 2: 00:36:59 – 00:37:03

Misza sprawdza oczy martwego mężczyzny, aby upewnić się, czy ten człowiek został zainfekowany. Aby zwrócić uwagę swoich towarzyszy, używa czasownika w trybie rozkazującym. Taka forma w tej sytuacji wzmacnia przekaz emocjonalny. Tłumacz zdecydował się na pominięcie tego słowa.

Oryginał rosyjski:	Przekład na polski:
<i>Что? Ну, всё-всё малыш, не бойся, я здесь.</i>	<i>Co się stało? Nie bój się, jestem przy tobie.</i>

Эпидемия odcinek 1: 00:02:01 – 00:02:06

Ania ma koszmary i budzi się nagle z krzykiem, co zwraca uwagę śpiącego obok niej Sergieja. To, co zwraca naszą uwagę w przekładzie, to pominięcie frazy: „ну, всё-всё малыш”. Zgodnie z definicjami słownikowymi słowo „малыш” oznacza „м. разг. 1) а) Ребёнок (обычно о маленьком мальчике). б) Детёныш животных. 2) перен. Человек маленького роста”¹¹. Ponadto występuje jako pieszczotliwy zwrot do osoby ukochanej, wyraża troskę i czułość, w związku z czym, aby w pełni oddać w przekładzie relacje bohaterów należałoby przetłumaczyć ten zwrot jako „spokojnie kochanie” lub „już dobrze skarbie”.

¹¹ Т.Ф. Ефремова, *Толковый словарь русского языка*, <https://www.efremova.info> [dostęp: 3.10.2024].

Oryginał rosyjski:	Przekład na polski:
[Ирина] Так, ну что ты устраиваешь истерики, как маленький. Мальчики так себя не ведут. [Сергей] Ира. [Ирина] Что «Ира»?	[Irina] Nie histeryzuj. Zachowujesz się jak małe dziecko. [Sergej] Ira! [Irina] A ty cicho!

Эпидемия odcinek 2: 00:04:22 – 00:04:25

Mały Anton pragnie udać się w podróż w jednym samochodzie z ojcem. Jednak Ira, była żona Siergieja, jest temu przeciwna i stara się zawstydzić chłopca. Warto zaznaczyć, że tłumacz zachował dwa zdania w replice Iriny, jednakże kosztem ostatniego zdania z oryginału. Dokonał bowiem rozbicia pierwszego zdania na dwa krótsze, brzmiące bardziej naturalnie w języku polskim. Zachował więc frazy potwierdzające aktualne zachowanie chłopca, pomijając negację („chłopcy tak się nie zachowują”). W warstwie semantycznej proporcje zostały zachowane. Warto także zauważyć, że zmianie uległa ostatnia replika wyżej przytoczonego dialogu, którą z powodzeniem można było przetłumaczyć jak: „Co «Ira»?”, co wyraża oburzenie, niezadowolenie. Tłumacz zdecydował się jednak na użycie zwrotu wyrażającego rozkaz, co zmienia nieco obraz bohaterki wypowiadającej te słowa.

Oryginał rosyjski:	Przekład na polski:
Ночь на носу. Утром уйду без базара.	Zaraz zapadnie z zmrok. Rano odejdę.

Эпидемия odcinek 7: 00:25:19 – 00:25:22

Siergiej spotyka człowieka podejrzanego o kanibalizm i nakazuje mu opuszczenie schronu. Z powodu bardzo trudnych warunków pogodowych mężczyzna prosi o pozwolenie na pozostanie do rana, wówczas odejdzie „без базара”. To potoczne wyrażenie oznacza: „‘без проблем; все будет сделано’ – от базарить ‘затягивать беседу, кричать, разговаривать, учинять умышленный скандал’ – рус. диал. (север. и запад.) базарить ‘громко разговаривать, кричать, шуметь, браниться’”¹². A zatem zdanie „Утром уйду без базара” można przetłumaczyć jako: „Rano odejdę, bez robienia zamieszania” lub „Rano odejdę, bez robienia kłopotów”. Ten zwrot nadaje potoczności wypowiedzi bohatera oraz podkreśla jego uczciwe zamiary. Ponadto warto zwrócić uwagę na pominięcie w przekładzie frazeologizmu „быть на носу”, co oznacza „być za pasem”.

Oryginał rosyjski:	Przekład na polski:
У всех был трудный день, мягко говоря.	Маму за собой ciężki dzień.

Эпидемия odcinek 6: 00:16:42 – 00:16:44

W kolejnym przykładzie tłumacz pominął stałe połączenie wyrazowe „мягко говоря”, które z tym przypadkiem użyte zostało jako wtrącenie. Ponadto pokazuje, że wypowiadający te słowa chciał uniknąć użycia wulgaryzmu, który zapewne

¹² Е. Невзорова-Кмеч, *Диалектизмы в субстандартных русских и польских фразеологизмах*, [w:] *Словянська фразеологія гварова*, red. M. Rak, V. Mokienko, Księgarnia Akademicka Kraków 2020, s. 45.

cisnął mu się na usta w obliczu tak trudnej sytuacji, z jaką przyszło mu się zmierzyć. Polskim odpowiednikiem mogłoby być: „mówiąc łagodnie”, „delikatnie rzecz ujmując” lub „mówiąc oględnie”.

Oryginał rosyjski:	Przekład na polski:
<i>Отойди, Михалыч, чтобы тебе не сыграло.</i>	<i>Zejdź jej z drogi.</i>

Эпидемия odcinek 4: 00:24:23 – 00:24:26

Powyższe słowa wypowiada Leonid, ostrzegając Borysa przed niebezpieczeństwem, jakie może spowodować napięta lina holownicza. Warto zwrócić uwagę na czasownik „сыграть”, który występuje tutaj w znaczeniu przenośnym i nawiązuje do potocznego wyrażenia „сыграть в ящик”, oznaczającego „умереть” lub „скончаться”. W polskiej wersji językowej wyrażenie to zostało pominięte, mimo że istnieje odpowiednik w tym samym rejestrze językowym: „kopnąć w kalendarz” lub „odwalić kitę”. W trakcie porównania dwóch tekstów zauważamy, że niektóre fakty, wydarzenia, dane czy opinie zawarte w oryginale nie znajdują odzwierciedlenia w tłumaczeniu. W związku z tym, przetłumaczone teksty, zwłaszcza te, które w największym stopniu zostały skrócone, stają się uboższe pod względem wartości informacyjnej.

W przekładzie pominięte zostało imię ojcowskie Borysa – Michajłowicz, utworzone od imienia „Михаил” + sufiks *-ович*. Co więcej, Leonid, zwracając się do Borysa, wykorzystuje formę potoczną, używaną wyłącznie w języku mówionym: „Михалыч”. Być może zastosowanie jej właśnie w tej konkretnej sytuacji wynika z ekonomii językowej i chęci zaoszczędzenia czasu w obliczu zagrożenia. Podsumowując, replikę: „Отойди, Михалыч, чтобы тебе не сыграло” można przetłumaczyć: „Odsuń się, Michajłowicz, żebyś nie kopnął w kalendarz”.

Oryginał rosyjski:	Przekład na polski:
<i>Розовая, пушистая, блин!</i>	<i>Niewiniątko!</i>

Эпидемия odcinek 4: 00:44:14 – 00:44:17

Bohaterowie serialu spuszczaają paliwo z cysterny, aby móc dotrzeć do obranego celu. Ania nazywa ich złodziejami. Wzburzony Leonid wie, że Ania ma na sumieniu morderstwo; uważa, że nie powinna się wtrącać i osądzać innych. Określając ją, używa słów „розовая” „пушистая”, ale w znaczeniu przenośnym. „Розовый”: „3. перен. Такой, который включает в себе только приятное, идеализирующий всё, наивный (ирон.). «Внимаю речи безрассудной, надеждам розовым твоим». Некрасов. «Даже любовь Софьи, первая, нежная и розовая любовь, не удерживала его.» Гончаров”¹³. Zaś przymiotnik „пушистый” oznacza: „ирон. добрый; честный, добропорядочный; невинный, невиновный; непричастный”¹⁴. W związku z powyższym, wypowiedź Leonida wcale nie ma pobłażliwego tonu, a raczej sarkastyczny: mimo że użyte przez niego przymiotniki budzą pozytywne konotacje, to w tym znaczeniu stają się szyderstwem.

¹³ Толковый словарь Ушакова, <http://alcala.ru/slovar-ushakova/slovar-R/164326.shtml> [dostęp: 2.10.2024].

¹⁴ Национальный корпус русского языка, <https://ruscorpora.ru/en> [dostęp: 15.10.2024].

Ponadto należy zauważyć, że w przekładzie powyższego fragmentu pominięto słowo „блин”. Jest to eufemizm od wulgaryzmu „блять”, którego polskim ekwiwalentem mogą być następujące słowa: „kurna”, „kurde”, „psiakrew” или „cholera”. Jak pisze Tomaszewicz, podczas tłumaczenia często opuszczane są: „wulgaryzmy będące wyzwiskami lub przekleństwami”¹⁵. „Choć radykalne cenzurowanie dialogów wydaje się zwyczajnie niepoważne i nieuczciwe w stosunku do widza, nie należy też popadać w drugą skrajność i tłumaczyć wulgaryzmów bezkrytycznie, jak leci, uzasadniając to troską o translatorską wierność”¹⁶.

Oryginał rosyjski:	Przekład na polski:
На крайний случай пристройка есть. А самое главное, самое главное – народу там ни души.	Jest też dobudówka. A co najważniejsze, żadnych ludzi w okolicy.

Эпидемия odcinek 2: 00:39:46 – 00:39:53

Borys opisuje statek, do którego zmierzają bohaterowie. W odpowiedzi na pytanie Ani wymienia zalety tego miejsca. W polskim przekładzie pominięto frazeologizm „на крайний случай”. Synonimami tego wyrażenia są: „в экстренном случае”, „в случае необходимости” czy „как последнее средство”. W związku z tym zdanie to można przetłumaczyć jako „W ostateczności jest tam dobudówka” lub „Koniec końców jest tam dobudówka”. Warto także zwrócić uwagę, że Borys używa zwrotu „самое главное” dwukrotnie, aby podkreślić najważniejszą zaletę statku. W polskiej wersji językowej pojawia się tylko raz, co nieco zmniejsza nasilenie emocjonalne wypowiedzi. Pominięty został także frazeologizm „ни души”, co można przetłumaczyć: „nie ma żywej duszy”.

Problem opuszczeń w tłumaczeniu jest ściśle związany z granicami przekładu, które, jak pokazuje praktyka, są trudne do określenia. Możliwe jest istnienie elementów dodanych i usuniętych, które nie wpływają drastycznie na granice przekładu. Bogusławski zauważa, że nawet jeśli tekst przekładu jest mniej bogaty niż oryginał, to nie pozbawia go statusu przekładu.

Jeżeli chodzi o elementy treści, które nie są sprzeczne z oryginałem, dopuszczalne naruszenia adekwatności tekstu, który ma być nazwany przekładem, w stosunku do oryginału trzeba określić bardzo ogólnie jako niezbyt liczne wzbogacenia oraz praktycznie dowolny stopień zubożenia¹⁷.

Teoretycznie można się zgodzić z tym stwierdzeniem, pod warunkiem, że kluczowe informacje są przekazywane w tłumaczeniu, a opuszczenia nie obniżają jakości tekstu. Jednakże, sformułowanie „dowolna liczba opuszczeń” wymaga bardziej rygorystycznego podejścia, ponieważ liczne opuszczenia mogą prowadzić do degradacji tekstu. Nie ma wątpliwości, że tolerancja wobec opuszczeń kończy się tam, gdzie pojawia się sprzeczność znaczeniowa między dwoma tekstami, co Bogusławski również podkreśla, oceniając jakość przekładu. Niezręczne skracanie tekstów może prowadzić do ich zubożenia i zakłócenia spójności, chociaż należy

¹⁵ T. Tomaszewicz, *Przekład audiowizualny...*, s. 119.

¹⁶ A. Belczyk, *Tłumaczenie filmów...*, s. 109.

¹⁷ A. Bogusławski, *Uwagi o przekładzie...*, s. 41.

uwzględnić przypadki skrótów, które nie pozostawiają widocznych śladów w żadnej warstwie tekstu.

Jedną z metod, którą tłumacz może wykorzystać w sytuacji pominięcia jakiegokolwiek jednostki tłumaczenia, jest zrekompensowanie jej potencjału treściowego i wartości pragmatycznej innymi środkami, które niekoniecznie muszą znajdować się w tym samym miejscu. Jak pokazano powyżej, w zaprezentowanych przykładach nie miała miejsca taka kompensacja.

Rola opuszczeń w tłumaczeniu filmów jest niezwykle istotna i wieloaspektowa. Opuszczenia, czyli pomijanie niektórych elementów oryginalnego tekstu, mogą wynikać z różnych przyczyn i mają swoje zalety oraz wady. Oto kilka kluczowych aspektów dotyczących tej kwestii:

- Ograniczenia czasowe i przestrzenne. Filmy mają określony czas trwania, a napisy muszą być czytelne i zrozumiałe w krótkim czasie. Czasami konieczne jest pominięcie niektórych dialogów lub opisów, aby dostosować się do rytmu filmu.
- Kontekst kulturowy. Niektóre odniesienia kulturowe, żarty czy idiomy mogą być trudne do przetłumaczenia lub niezrozumiałe dla widzów z innego kręgu kulturowego. W takich przypadkach tłumacz może zdecydować się na opuszczenie tych fragmentów lub ich adaptację.
- Zachowanie sensu. Czasami opuszczenia są konieczne, aby zachować ogólny sens i emocje sceny. Tłumacz musi ocenić, które elementy są kluczowe dla zrozumienia fabuły i które można pominąć bez utraty istoty przekazu.
- Styl i ton. Opuszczenia mogą być również stosowane w celu zachowania stylu i tonu oryginalnego dzieła. Tłumacz musi dążyć do oddania atmosfery filmu, co czasami wymaga rezygnacji z dosłownego tłumaczenia.
- Odbiorca. W zależności od grupy docelowej, tłumacz może zdecydować się na opuszczenie niektórych treści, które mogą być nieodpowiednie lub nieinteresujące dla widzów.
- Etyka i odpowiedzialność. Tłumacze filmowi mają również odpowiedzialność etyczną, aby nie wprowadzać w błąd widza. Opuszczenia powinny być przemyslane i uzasadnione, aby nie zniekształcać oryginalnego przesłania.

Podsumowując, opuszczenia w tłumaczeniu filmów są nieodłącznym elementem procesu, który wymaga od tłumacza dużej wrażliwości, kreatywności i umiejętności analizy kontekstu. Dobrze przeprowadzone opuszczenia mogą znacząco poprawić jakość tłumaczenia i doświadczenie widza. Jak staraliśmy się udowodnić na powyższych przykładach, opuszczenia przyczyniły się do lepszej płynności narracji. Skrócenie niektórych dialogów lub opisów sprawiło, że film będzie bardziej dynamiczny i łatwiejszy do śledzenia. Ponadto pominięcie fragmentów, które mogą być trudne do zrozumienia lub nieodpowiednie w danym kontekście kulturowym, pomogło w lepszym dostosowaniu filmu do oczekiwań i wrażliwości lokalnej widowni. W przypadku skomplikowanych wątków fabularnych lub nałożenia się wielu wypowiedzi (jak na przykład w scenie z dziennikarzami w serialu *Anna German*), opuszczenia pomogły w uproszczeniu narracji, co ułatwia widzom zrozumienie głównych idei i relacji między postaciami. Niemniej jednak zabieg ten przyczynił się do zatarcia kontekstu. Opuszczenia prowadzą do utraty ważnych informacji, które są kluczowe dla zrozumienia fabuły lub motywacji postaci. Może to skutkować

dezorientacją widza. Pomijanie niektórych dialogów lub scen może zmienić intencje twórców i zniekształcić oryginalne przesłanie filmu. W przytoczonych przykładach ukazano, że pominięte zostały bezpośrednie zwroty do rozmówcy, imiona i ich zdrobnienia, zwroty do Boga, wtrącenia z innych języków, ale także wulgaryzmy i słowa nacechowane emocjonalnie (pozytywnie lub negatywnie). Należy stwierdzić, że opuszczenia te doprowadziły do zubożenia tekstu przekładu, w wielu przypadkach zatarły wydźwięk emocjonalny. Widzowie mogą odebrać film w sposób, który nie był zamierzony przez autorów. W przypadku opuszczenia odniesień kulturowych, widzowie mogą nie być w stanie w pełni docenić kontekstu społecznego lub historycznego, co może wpłynąć na ich odbiór filmu. Widzowie, którzy są świadomi opuszczeń, mogą być krytyczni wobec tłumaczenia, co może wpłynąć na postrzeganie jakości całego dzieła.

Opuszczenia w tłumaczeniach filmów to złożony temat, który wymaga staranności i wyczucia ze strony tłumacza. Ostateczny wpływ opuszczeń na odbiór filmu zależy od kontekstu, rodzaju opuszczanych treści oraz umiejętności tłumacza w zachowaniu równowagi między wiernością oryginałowi a potrzebami widza. Właściwie przeprowadzone opuszczenia mogą poprawić jakość tłumaczenia, podczas gdy nieprzemyślane mogą prowadzić do poważnych problemów w odbiorze filmu.

И здесь кроется основной вопрос: „должен ли читатель перевода получать от текста такое же впечатление, как и читатель оригинала, или же он должен все время чувствовать, что он читает текст, написанный на чужом языке и отражающий чужую для него культуру?”¹⁸.

Podobny pogląd wyraża Roman Lewicki, pisząc o opuszczeniu jako technice, która pozwala „uniknąć wrażenia balastu informacyjnego” oraz nadmiernego pocucia obcości w tekście przekładu¹⁹.

Literatura

Belczyk A., *Tłumaczenie filmów*, Wydawnictwo Dla szkoły, Wilkowice 2007.

Bogusławski A., *Uwagi o przekładzie i jego wartościowaniu*, „Przegląd Humanistyczny” 1978, nr 2, s. 39–52.

Lewicki R., *Zagadnienia lingwistyki przekładu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2017.

Pisarska A., Tomaszekiewicz T., *Współczesne tendencje przekładoznawcze*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 1998.

Tezaurus terminologii translatorycznej, red. J. Lukszyn, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.

Tomaszekiewicz T., *Przekład audiowizualny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.

¹⁸ В.В. Сдобников, О.В. Петрова, *Теория перевода*, Издательство: АСТ, Восток-Запад, Москва 2006, с. 392.

¹⁹ R. Lewicki, *Zagadnienia lingwistyki przekładu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2017, s. 261–263.

Бархударов Л.С., *Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода)*, Международные отношения, Москва 1975.

Ефремова Т.Ф., *Толковый словарь русского языка*, <https://www.efremova.info> [dostęp: 3.10.2024].

Козуляев А.В., *Аудиовизуальный полисемантический перевод как особая форма переводческой деятельности и особенности обучения данному виду перевода*, „Царское-сельские чтения” 2013, № XVII, с. 374–381.

Национальный корпус русского языка, <https://ruscorpora.ru/en> [dostęp: 15.10.2024].

Невзорова-Кмеч Е., *Диалектизмы в субстандартных русских и польских фразеологизмах*, [w:] *Słowniańska frazeologia gwarowa*, red. M. Rak, V. Mokienko, Księgarnia Akademicka, Kraków 2020, s. 39–53.

Сдобников В.В., Петрова О.В., *Теория перевода*, Издательство: АСТ, Восток-Запад, Москва 2006.

Толковый словарь Ушакова, <https://ushakovdictionary.ru/ushakov.php> [dostęp: 2.10.2024].

Omission as a technique used in audiovisual translation

Abstract

This article is devoted to the issue of omissions in the audiovisual translation of the series *Anna German. The Secret of the White Angel* (Pol. *Anna German. Tajemnica białego anioła*, 2012), directed by Aleksandr Timienko and Waldemar Krzystek (translation from Polish into Russian and vice versa), and *Epidemic* (2019), directed by Pavel Kostomarov (translation from Russian into Polish). Omissions in film translation represent a complex topic that requires care and sensitivity on the part of the translator. The final impact of the decision of the translator on the perception of the film depends on the context, the type of omitted content, and the translator's ability to maintain a balance between fidelity to the original and the expectations of the target viewer. The article shows which omissions improve the quality of the translation, and which lead to problems in the perception of the film, change the intent of the creators, and distort the original message of the film.

Keywords: audiovisual translation, omission, perception of translation

Опущение как прием, используемый в аудиовизуальном переводе

Резюме

Настоящая статья посвящена проблеме опущений в аудиовизуальном переводе сериала: *Анна Герман. Тайна белого ангела* – поль. *Anna German. Tajemnica białego anioła* (2012), реж. Александр Тимиеико, Вальдемар Кшистик (перевод с польского на русский и наоборот) и *Эпидемия* (2019), реж. Павел Костомаров (перевод с русского на польский). Опущения при переводе фильмов – сложная тема, требующая внимательности и чуткости со стороны переводчика. Окончательное влияние данного решения на восприятие фильма зависит от контекста, типа пропущенного содержания и способности переводчика поддерживать баланс между верностью оригиналу и потребностями зрителя. Мы показали, какие опущения улучшают качество перевода, а какие приводят к проблемам при восприятии фильма, меняют замысел создателей и искажают исходный посыл фильма.

Ключевые слова: аудиовизуальный перевод, опущения, восприятие перевода

Marcin Dziwisz, dr
ORCID: 0000-0002-8604-2353
Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
e-mail: marcin.dziwisz@uken.krakow.pl

Marcin Dziwisz, PhD
University of the National Education Commission, Krakow

Agnieszka Potyrańska, dr
ORCID: 0000-0003-2923-580X
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
e-mail: agnieszka.potyrska@mail.umcs.pl

Agnieszka Potyrańska, PhD
Maria Curie-Skłodowska University, Lublin